

ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ ТОПОНІМІЇ ЯК НАУКИ

Для вивчення історії будь-якого народу, умов його життя, географічного середовища, розвитку і специфіки його мови велике значення має дослідження і вивчення географічних назв. Географічні назви, їх походження та історія формування цікавили людей з давніх-давен. Особливо багато “топоніміки” у літопису “Повість минулих літ” та інших літописних зведеннях. Першими топонімами ставали звичайні загальні слова: вода, гора, ліс і т.д. Пізніше, коли люди почали освоювати значні простори, на яких були гори, ліси тощо, вони потребували різноманітності назв таких об’єктів. Для цього використовували певні означення, що характеризували ці об’єкти за кольором, величиною, формою. Оточена могутніми, грізними й незрозумілими силами природи, залежна від них залякана, людина часто бачила в них живих надприродних істот. При цьому “оживало” не тільки сонце, місяць, дощ, а й звичайні географічні назви – ріки, болота, гори та ін. Ще частіше ці об’єкти населялися всілякими духами, русалками, лісовиками. І все це знаходило своє відбиття у назвах.

Часом місцеві назви є дуже давніми за походженням, про що свідчать їх стародавні мовні особливості. Разом з тим, багато є назв запозичених. І це звичайно зрозуміло, коли згадати, що територія сучасної України довгий час знаходилася на шляху зі сходу на захід, із глибини Азії в Західну Європу. Але іншомовні назви посідають тут порівняно незначне місце. Система географічних назв України невинно поповнюється суто українськими утвореннями, основу яких становлять як загальні слова різного значення, так і різноманітні власні найменування.

Правильно пояснити ту чи іншу назву, розкрити її смислове значення і походження – означає отримати важливу інформацію про минуле свого краю: його природні умови, економіку, етнічний склад населення, історичні події тощо [1]. Ця особливість географічних назв використовується в історичних та географічних дослідженнях для реконструкції ландшафтів минулого, вивчення особливостей освоєння території, виявлення зниклих ареалів рослин чи тварин. Але щоб одержати таку поглиблену інформацію, потрібно досліджувати їх сукупність, сформовану під впливом характерних географічних або історичних умов.

Будь-яка географічна назва (ойконім, оронім, гідронім тощо) зберігає у собі певний зміст. Вони відображають природні особливості місцевості, її поверхню, рослинний і тваринний світ, корисні копалини та ін. Але, звичайно, не лише географічне середовище визначає характер місцевих назв: їх форму і зміст завжди зумовлюють суспільно-історичні чинники. Так про одну і ту саму річку можна сказати, що вона й швидка, і прозора, і кам’яниста, і порожиста, лісова й рибна, солоня й нафтова тощо. І якщо ту чи іншу особливість вибрано за назву, то це означає, що називач перебував на такому рівні свого розвитку, коли ця ознака була для нього важливою, головною; інші ж були вже або ще другорядними [7].

Вивчення топоніміки має не лише пізнавальний характер [8]. Вони можуть сприяти пошукам забутих об’єктів геолого-промислового, політико-економічного, історико-археологічного та іншого значення, і навіть допомогти відкрити поклади корисних копалин. Географічні назви можуть також свідчити про зміну природних умов даної місцевості.

На численних прикладах дослідження територій переконуємося, наскільки географічні назви пов’язані з особливостями місцевості, відображають її характер, при тому не лише у фізичному, а й економіко-географічному плані. Цю закономірність В. Никонов сформував так: топоніміка відображає не лише географічне середовище, а й ставлення суспільства до нього. Людина відзначає в середовищі насамперед ті аспекти, які на цей час найважливіші для неї, для її діяльності та існування.

Але дослідники не можуть завжди пояснити значення певного топоніма, особливо того, що виникає на ґрунті мови давніх народів. Іноді пам'ять про них зберігається лише в географічних назвах, що перетворилися на загадкові тексти-символи. Розшифрування таких найменувань безсумнівно має наукову цінність для ряду наук, розкриває стан природних ландшафтів та взаємодію людини і природи. Зокрема, немало гуманітарних наук (історія, археологія, народознавство тощо) та природничих (географія, геологія, біологія, екологія) звертаються у наукових пошуках до топоніміки.

Досить тісний зв'язок топоніміки з мовознавчими науками: ономастикою – наукою про виникнення та поширення власних назв; історичною лінгвістикою; етимологією – наукою, що займається вивчення походження слів; семантикою, морфологією; фонетикою та діалектологією.

У мовознавстві географічні назви нерідко служать єдиним свідченням давно зниклих мов, а в інших випадках, складаючи частину мовного багатства народу, дозволяють виявити важливі факти історичної фонетики, граматики, словотворення [3].

Лінгвістичні дослідження топонімів проходять з урахуванням історичного розвитку мови, виділенням давніх тополексик, здійсненням етимологічного аналізу, встановленням зв'язку з конкретними мовами, виявленням мовних та діалектологічних ареалів тощо. Ці завдання може вирішити лише лінгвістична наука, без досліджень якої представники інших країн не змогли б використовувати топоніміку для розв'язання власних наукових проблем.

Сучасні топонімічні дослідження обов'язково базуються на даних археології, історії, географії, палеонтології, без яких топоніміка не мала б необхідного наукового підґрунтя.

Географічні назви виконують адресну функцію щодо конкретних географічних об'єктів, а закладена в них інформація містить відомості про форму, величину, властивості цих об'єктів та їх значення в житті людини. Цим топоніміка дуже важлива для історичної географії та інших географічних дисциплін, з точки зору яких вона давно вже є джерелом наукової інформації та допоміжною географічною дисципліною [4]. Топоніміка, спираючись на закони мови, тісно пов'язана з природою, населенням і господарством території, та в широкому розумінні є розділом географічної науки.

Отже, топоніміка – наукова дисципліна, яка поруч із вивченням власне географічних назв (топонімів), їх смислового значення, походження, функціонування, вивчає природні та соціальні умови минулого, за яких вони виникли.

Народ, помічаючи одиничне, індивідуальне серед масового й типового, дає назву географічному об'єктові за найхарактернішою ознакою, яка виділяє його серед інших подібних об'єктів [3]. Поява топонімів зумовлювалася необхідністю розрізняти географічні об'єкти в процесі трудової діяльності людей та з метою орієнтації щодо них. Таким чином, топонім – це соціальне явище, яке не просто відображає властивості об'єкта, а подає їх крізь призму людського уявлення про даний об'єкт, розкриваючи реалії колишньої матеріальної і духовної культури населення. Топонімія являє собою систему понять, які формувалися протягом певного історичного часу. Цими географічними назвами може скористатися як географ, так і історик у своїх дослідженнях. Але при цьому необхідно враховувати закономірності, які наявні на даній території, інакше це приведе до хибних висновків. Тому, щоб не допустити цих помилок, необхідно досліджувати цілу систему топонімії даної місцевості, використовуючи формантний і статистичний аналіз, враховуючи трансформації назв, вплив на топонімію соціальних та природних умов, вивчення особливостей заселення та освоєння території тощо. Географічні і топографічні особливості будь-якої території тісно пов'язані між собою і утворюють спільні природно-топонімічні системи.

Предметом дослідження топоніміки є закономірності виникнення, формування і розвитку як окремих географічних назв, так і топонімічних систем (ландшафтів). Під топонімічним ландшафтом розуміють закономірно складену на даній території систему назв форм рельєфу, населених пунктів, водних об'єктів тощо [5]. Дослідження топонімічного

ландшафту не виключає вивчення окремо взятої назви, але вимагає врахування цих зв'язків, у яких перебуває кожна назва як складовий елемент природно-топонімічної системи.

Саме тому, крім мовознавства, топонімія вивчається ще цілим рядом наук: історією, археологією, географією, народознавством, етнографією, ботанікою, зоологією тощо.

Та все ж топонім не є чимось сталим і незмінним: один і той самий об'єкт може отримувати нові назви в залежності від спектрів його використання. Чимало давніх українських топонімів були замінені новими назвами: аеродром, кар'єр, торфовисько, колгоспне поле, пустир та ін. З цієї причини, виявлення колишніх найменувань, які ще зберігаються в пам'яті людей та історичних джерелах, є надзвичайно важливим для топонімічних досліджень. „Назви, що вийшли з активного вжитку, – підкреслює А. Суперанська, – становлять значний інтерес для історичної географії, яка вивчає стан території в минулому, для цілого комплексу історичних наук, а також для історії культури окремих народів, особливо тих, чие минуле не знайшло достатньо повного відображення в історичних пам'ятках писемності та інших джерелах” [8].

Як правило, зміст найдавніших назв розкривається лише в процесі спеціальних досліджень. Це стосується, головним чином, тих з них, які виникли на основі мов давніх, нині неіснуючих народів. Такі топоніми являють собою своєрідні знаки, символи, що залишаються незрозумілими доти, доки не буде з'ясоване їхнє початкове значення. Щоб правильно пояснити суть топоніма, необхідно знати словниковий набуток та лексику кожної епохи, яка залишила свій слід у місцевій топонімії. В наш час лексика змінюється дуже швидко, зовсім в іншому значення сприймаються назви сіл: Волошки, Красне, Вікна, Майдан. Без глибокого вивчення давньої народної географічної термінології топонімічні пошуки можуть перетворитися в голослівні домисли. Географічні назви зазнають неодмінних змін (трансформації) у процесі тривалого використання, які необхідно враховувати при поясненні етимології назви.

Окремі питання топоніміки розглядаються у працях географів, істориків та мовознавців від часу виникнення цих наук. Творцем топоніміки був звичайно народ, географи-мандрівники, першовідкривачі, які давали назви континентам, островам, гірським вершинам тощо. Вони здійснювали збір географічних назв, їх первинну систематизацію, картографування і т.д. Тому цілком зрозумілий величезний внесок у топоніміку географів, починаючи від невідомих мандрівників і до таких вчених як О. Степанів, О. Гумбольдт, В. Семенов-Тянь-Шанський, Л. Берг, П. Тутковський тощо. Для з'ясування семантики і лінгвістичних особливостей топонімів не вистачало наукового підґрунтя. При вирішенні тих чи інших проблем, пов'язаних з географічними назвами, постала наука топоніміка, яка, проводячи лінгвістичне дослідження топоніма, обов'язково спирається на дані інших наук – історії, географії, археології.

Питання топоніміки здавна були в колі інтересів як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Деякі з них, наприклад М. Ломоносов, О. Потебня, І. Бодуен-де-Куртене, у своїх мовознавчих дослідженнях спиралися на топонімічний матеріал; інші (І. Срезневський, М. Максимович, М. Сумцов, О. Соболевський, О. Саліщев) розглядали його як предмет окремого дослідження.

Відомі давньоруські тексти, що являють собою збірники географічних назв і їх класифікацію. У найдавніших руських літописах ми знаходимо не тільки географічні назви, але й спроби пояснення їх походження. Питання топоніміки розглядалися у працях з історії, географії, мовознавства від глибокої давнини і до наших днів, хоча сам термін “топоніміка” з'явився близько ста років тому. Топоніміка фактом свого відокремлення як окремої галузі науки зобов'язана практичним потребам географії.

З кінця ХІХ ст. інтерес до топоніміки різко зріс, особливо це стосується картографії. У США, Англії, Франції, Німеччині та інших країнах організовувалися комісії й товариства з вивчення географічних назв. У 1904 році була створена Картографічна Комісія при

Російському географічному товаристві, яка здійснила переклад іншомовних назв російською мовою, розробила словник географічних термінів та ін. Велике значення мають топонімічні дослідження для картографії і сьогодні. Мова карт повинна бути максимально наближеною до народної і разом з цим відповідати загальноприйнятим нормам. Особливо це стосується перекладу іншомовних назв, які дуже часто є спотвореними. У зв'язку з тим, що один і той самий об'єкт у різних країнах називається по-різному, сьогодні стоїть проблема стандартизації географічних назв, тобто прийняття єдиної норми вимови.

Е. Поспелов у своїй праці виділяє у вигляді спеціального розділу топоніміки картографічну топоніміку, яка обслуговує картографію і займається розробкою методики первинного збору географічних назв на місцевості, аналізом і систематизацією назв, що зібрані у різних картах, розробкою основних принципів та правил передачі назв з однієї мови на іншу тощо.

Оскільки в багатьох географічних назвах відбито реальні картини минулого (рослинний і тваринний світ, ґрунти, рельєф тощо), топоніміка є джерелом інформації для історичної географії, яка вивчає природні ландшафти минулого та їх історичні зміни. Наприклад, часто зустрічаються назви сіл Велика Вільшаниця (територія була колись заболочена і на ній росло багато вільхи – вільховий гай); Хміль (вироснування хмелю було досить поширене); Підгайчики (знаходився колись гай); Пригата – (від словосполучень “гатити гать”, тобто поселенці поселялися на болотистій місцевості і висипали високі греблі (гати), щоб охороняти житлові будівлі від повеней та несприятливих кліматичних умов) і т.д. Про вільховий гай, високих греблів (гатеїв) не пам'ятають навіть старожили, це відомо лише з архівних матеріалів. Головна причина стійкості топонімів полягає в тому, що слово, яке стало географічною назвою, продовжує існувати й тоді, коли ознаки об'єкта змінилися (втрата ознаки), несучи інформацію про його первинний стан.

В основі багатьох назв лежать народні географічні терміни, які відображають різноманітність місцевої природи: хутори Підбірці, Дубина, Борочок, Соснина, Підмочар, Малі Переліски, Загір'я тощо. Ця топонімічна інформація важлива для топографії, фізичної географії, біогеографії та ін. Назви, які походять від соціально-економічних термінів: с. Гута, х. Гутиця, х. Гута-Суходільська, с. Гута-Верхобужівська, с. Гутиця-Брідська, х. Нова Гута, х. Жуків-Рудка, х. Руда-Коханівська, х. Тартак, с. Тартаків та ін. Свідчать про розташування в минулому давніх ремесел та промислів, використання природних ресурсів у господарстві такі назви поселень: с. Руда, с. Гута, х. Гута Скляна, с. Рудне, х. Кузня та ін.

Першим дослідником народної ландшафтної термінології в Україні був П. Тутковський. Він створив словник геологічної термінології, до якого увійшло 5000 українських наукових термінів. Народну мову він вважав “живим організмом” і зазначав: “Природнича термінологія існує в народній мові, у ній є дуже гарні і яскраві вирази, необхідно лише не полінуватися – ознайомитися з цими скарбами і по-науковому критично вивчити їх” [9]. Тутковський вказував на необхідність створення українських наукової термінології в галузях інших наук: ботаніки, зоології тощо. Для дослідників-топонімистів кожна з праць ученого містить важливу інформацію щодо місцевих географічних назв [2].

Часто водний об'єкт і розташований на ньому населений пункт мають одну і ту саму назву. В топонімічних дослідженнях не раз піднімалося питання про те, чия назва первинна в омонімах – річки чи населеного пункту. Лінгвістам важко це визначити. А для географа легко вирішити дане питання, враховуючи основні географічні закономірності: перш за все, – заселення території, величину і значення водного об'єкта, частину світу, де саме виникли омоніми тощо. За приклад можна взяти Європу, де розселення давніх племен відбувалося вздовж річок та озер, що служили для людей основними шляхами сполучення. Назви річок дуже часто брали за основу номінації племен: слов'яни, деревляни, бужани і т.д. [6]. Отже, стає зрозумілим, що назви поселень набагато молодші від назв річок, на берегах яких вони виникли. У Центральній Азії міста є первинною назвою річок. Є. Мурзаєв виділив, що

особливістю Сицзяну і частково Середньої Азії є найменування рік від назв населених пунктів: рр. Яркенд, Хотан, Ташкуртан.

Така відмінність пояснюється тим, що у гірських районах річки не використовувалися для транспортування і зв'язку – цього не дозволяв режим рік та їх гідрографічні особливості. З цим пов'язана і поліномінативність річок Азії, які можуть змінювати свої назви після повороту, або після впадання іншої річки.

З роками в географічній літературі все частіше піднімається питання про необхідність використання топонімічних досліджень для навчання у школі, у роботі з учнями та студентами. С.Бабишин зазначає, що використання елементів топоніміки на уроках географії, історії та в позакласній роботі посилює інтерес учнів до цих предметів, ілюструє й конкретизує навчальний матеріал, полегшує розкриття специфіки географічних об'єктів та особливостей природи та економіки окремих країн, регіонів. Тому, безсумнівно, топоніміка – наука історико-географічна. Оскільки географічні назви виникли в певні історичні епохи, вони зберігають факти з соціального життя людей, їх побуту, взаємовідносин з іншими народами.

Серед історичних наук топоніміка найтісніше пов'язана з етнографією, археологією, джерелознавством. Історики також зацікавлені у топонімічних дослідженнях, оскільки вони в свою чергу вивчають реалії минулих епох: культурні та економічні контакти, методи сільськогосподарського господарювання, соціальне розшарування суспільства тощо.

Згідно зі спостереженнями О.Попова, з кінця XIX – поч. XX ст. топонімічний матеріал усе частіше з'являється на сторінках праць з історії та етнографії народів. Археологічні дослідження, перш за все, були проведені в населених пунктах із назвами Городище, Городжів, Старгород, Тяглів, Хоронів, Камінь, Підкамін'я тощо, оскільки ці назви передбачали наявність тут слідів колишніх укріплених поселень. Топонімія містить і вагомі відомості про райони поширення різноманітних племен і народів у давні часи. Завдяки картографуванню етнотопонімів вимальовується картина розселення слов'янських племен по території України, а також більш пізні міграції та колоніальні рухи населення. Створена В.Седовим карта поширення балтської, фінно-угорської та іранської гідронімії, ілюструє давнє розташування племен. Чимало історичних імен, збирання і вивчення яких є надто важливим для історичного краєзнавства, зберігаються у назвах урочищ та давніх укріплень.

У працях деяких істориків ці дослідження уже проводяться. Історик, археолог П.Толочко проводить спеціальне дослідження історії походження термінів “Русь”, “Мала Русь”, “Україна”, “Малоросійська Україна” та ін. Значної уваги надається вивченню назв урочищ давніх українських міст і особливо столиці України – Києва.

На думку В. Жучкевича, “топоніміка як галузь знання неможлива ні без мовознавства, ні без історичних та географічних наук. Вона, таким чином, знаходиться у сфері трьох наукових областей – лінгвістики, історії та географії” [4].

Важлива топоніміка й тим, що вона є невичерпним джерелом відомостей про суспільно-політичне життя, матеріальну і духовну культуру народу, про особливості його географічного середовища. “Тому географічні найменування, які органічно вплетені в лексичну систему мови”, як правильно відзначає К.Цілуйко, становлять цінне, а часом і єдине джерело історичного вивчення народу, його мови й культури.

М. Бекер порівнює географічні назви з монетами. Він пише: “Географічні назви можна вважати монетами, що перебувають в обігу у великому морському порту. Як різні народи карбують різні монети, такі різні географічні назви “карбуються” народом. Як деякі монети витираються внаслідок тривалого використання, аж нарешті зірветься їх зображення, так і багато географічних назв внаслідок щоденного вжитку втратило своє початкове значення”.

Розвиток топонімії в Україні у XX ст. можна поділити на три етапи:

- 1) до середини XX ст. – переважали регіональні роботи, питання загальної теорії розроблялися слабо;

- 2) 50-70-і роки ХХ ст. – роботи з топонімії А. Дульзона, М. Мурзаєва, В. Никонова, А. Попова. З цього часу зростає інтерес до проблем топоніміки;
- 3) кінець ХХ ст. – поч. ХХІ ст. – відрізняється найбільш результативними дослідженнями, формуються наукові топонімічні школи, видаються перші топонімічні посібники.

Розвиток східнослов'янської топоніміки припадає на ХІХ ст. Спочатку цей розвиток ішов стихійним шляхом, без відповідних управлінських постанов, проте вивчення топонімії з кожним роком набирає ширшого розмаху.

На сучасному етапі топоніміка усамостійнюється, виділяється в окрему науку. Як зазначив Б.Серебряков, "...сучасний період розвитку світової лінгвістичної науки характеризується інтенсивними дослідженнями в області ономастики. Подібні дослідження проводяться не тільки у великих країнах (США, Франція), але і у малих (Фінляндія, Швеція, Бельгія, Данія та ін.). Великий інтерес до ономастики спостерігається у Польщі, Чехії, Словаччині та Болгарії". Література з ономастики досить значна, отже про ономастику можна вже говорити як про окрему галузь мовознавства.

Велике значення для вивчення розвитку східних слов'ян та загалом слов'янської топоніміки наприкінці ХVІІІ – поч. ХІХ ст. мали праці Бодуена-де-Куртене, О. Соболевського, Ф. Міклошовича, Г. Войцеховського, Я. Розвадовського.

До середини ХХ ст. розгортаються дослідження в галузі топоніміки. Розвиток даного етапу топоніміки багато чим завдячує працям професора О. Саліщева. Одна з його робіт "Из старой и новой топонимики" (1939) є спробою серйозного дослідження східно-слов'янської топоніміки.

Найбільше поживлення в галузі дослідження ми спостерігаємо на другому етапі. Щораз бурхливіше розвивається антропоніміка, топоніміка та гідроніміка. З'явилися праці, у яких розглядається топоніміка різних держав: Латвії, Вірменії, Казахстану тощо. Слід зауважити, що велике значення у питаннях встановлення методології та принципів дослідження топонімії мали роботи В. Никонова, Е. Мурзаєва, К. Цілуйка, Л. Гумецької, Ю. Карпенка та топонімічні конференції, що відбулися у Києві у 1959 та 1962 роках і Москві у 1962 р.

Значну роботу у дослідженні топонімії західних областей України провели польські мовознавці С. Грабец, З. Штібер та український мовознавець Я. Рудницький. Їх праці виявилися на сторінках журналів, а також виходили спеціальними виданнями протягом 1930-1960 років.

Під час подальшого розвитку топоніміки розроблялась і вдосконалювалась методика збирання і дослідження слов'янських географічних назв. Було складено програми, анкети для збирання матеріалів (М. Кордуба, О. Лазаревський, Б. Плащанський), зроблено спроби систематизувати й опублікувати виявлений матеріал, але єдиного, чіткого методу дослідження відповідної системи все ж таки не було досягнуто.

Відомо, що найбільших успіхів в ареальному вивченні слов'янської топонімії домоглися мовознавці В. Борек, О. Вільконь, М. Карась, В. Ташицький, С. Роспонд та ін.

Дослідження топоніміки України до недавнього часу здійснювалося в основному за певними територіями, найчастіше – окремими адміністративними одиницями – областями.

Дослідженню топонімії Дніпропетровської та Полтавської областей присвятив свої праці К. Цілуйко.

Назви населених пунктів Закарпаття стали предметом кандидатської дисертації К. Галаса, Львівщини – Є. Черняхівської, а дослідженню топонімії Буковини (Чернівецької області) присвятив свою докторську дисертацію Ю. Карпенко.

Таке вивчення топонімії зводиться, по-суті, не до дослідження певних топонімічних явищ, а до дослідження певної території. Якщо говорити про "жанри" топонімічних досліджень, то регіональні – найважчі, бо, як зауважує В. Никонов, автор локального дослідження не вільний при виборі матеріалу, ключі до регіонального матеріалу "майже

завжди знаходяться далеко за межами району”.

Проте регіональний спосіб дослідження може виявляти локальні мовно-історичні явища, які при ареальному дослідженні випадають з поля зору вченого. При локальному вивченні географічних назв ширше і глибше залучаються дані з мікротопонімії. При ареальному вивченні ці дані беруться вибірково.

Окреме місце займає вивчення топонімії за давніми історичними пам'ятками: маємо на увазі передусім ґрунтовне дослідження Л. Гумецької “Топографічні назви української актової мови XIX – XV ст.”, “Топонімічні назви”, статті О. Стрижака, М. Брайчевського та інші.

“Багато топонімів, – вказує А. Суперанська, – в минулому сприймалися зовсім не так, як вони сприймаються тепер”. При дослідженні топоніміки не можна обійтися і без кількісно-статистичного аспекту вивчення місцевих назв. Важливість кількісного фактору надзвичайно велика при виявленні складу топонімів. Кількісні дані дозволяють часто поглиблювати висновки.

Вертикальне (діахронічне, стратиграфічне) і горизонтальне (просторове) вивчення топонімів (топонімічних типів) із застосуванням кількісно-статистичного аспекту дозволяє з'ясувати межі різних ареалів, визначати шляхи просторового просування топонімічної моделі протягом віків, а також встановлювати зв'язки і взаємозалежність динаміки з соціально-історичними та природно-географічними умовами формування української народності та нації.

Серед провідних топонімістів можна виділити київських вчених – А. Белецького, Р. Кравчука, В. Німчука.

У Львові Б. Думін опублікував цікаві спостереження про перейменовані географічні назви.

Топонімію Буковини вивчав Ю. Карпенко – він займався як регіональною топонімією, так і загальними питаннями її теорії і методології.

В Ужгороді працював П. Ліванець – цікавився особливостями орографічної термінології в закарпатських районах України.

Топонімічна робота проводиться і в інших містах України: Дніпропетровську (І. Сухомлин), Донецьку (Є. Отін), Запоріжжі (О. Волок, В. Фоменко), Луцьку (В. Покальчук); у Тернополі (Д. Бучко “Ойконімія Покуття”, 1992); у Чернівцях (Я. Редька “Гідронімія Зх. Поділля”, 1998); у Луцьку (Л. Василюк “Фізико-географічна зумовленість топонімії Волинської області”, 2000) та ін.

Отже, на думку багатьох дослідників, лінгвіст, географ та історик можуть вважати себе топонімістами в тому випадку, якщо оволодіють необхідними знаннями з цих галузей наук. Разом з цим, топоніміка є самостійною наукою, яка має власні методи дослідження, свій предмет вивчення і вирішує важливі наукові проблеми.

Таким чином, використовуючи дані науки топоніміки в географічних дослідженнях, отримуємо відомості про минуле, природу, економіку краю, міграційні рухи населення, назви давніх племен та народів, які тут проживали, їхній побут, світогляд, міфологію.

Література:

1. Берг Л.С. Критические заметки о топонимических взглядах В.А.Никонова // Географическая среда и географические названия / Сб. ст. - Ленинград, 1974. – С. 5-10.
2. Василюк Л.Л. Топонімічна спадщина П.А.Тутковського // Наукові записки аспірантів: Зб.наук.праць. – Вип.2. – Луцьк, 1997. – С. 9-12.
3. Железняк І.М. Роль і місце ономастичних досліджень у студіях з східнослов'янського етногенезу // Ономастика України та етногенез східних слов'ян НАН України. Ін-т української мови. – К., 1998. – С. 3-17.
4. Жучкевич В.А. Общая топонимика. – Минск Высшая школа, 1980. – 287 с.
5. Жучкевич В.А. Общие и региональные географические закономерности топонимии: Автореф. дис. д-ра геогр. наук. – Минск, 1970. – 34 с.

6. Словник гідронімів України. – К.: Наук. думка, 1979. – 780 с.
7. Суперанская А.В. Введение в топонимику. Москва, 1965. – С.24.
8. Тутковський П.А. Словник геологічної термінології (проект). – К.: Держвидав УРСР, 1923. – 201 с.
9. Орлов А. Происхождение названий русских и некоторых западноевропейских рек, городов и местностей. – Вельск, 1907. – IV–430 с.

Summary:

Taranova Natalia. BASIC STAGES OF DEVELOPMENT OF TOPONYMY AS A SCIENCE.

The article deals with toponymy as a science, which is the system of notions formed within certain historical time. Stages of its development in Ukraine are distinguished.

УДК 94:711.455 + 910.4](477.83)

Олександра ЦПІ

ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ КУРОРТНОГО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Останнім часом зростає тенденція до розвитку курортно-лікувального туризму, як важливого елементу для здійснення прагнення сучасної людини до здорового способу життя. Головними регіонами лікувального туризму на даний час є Центральна та Східна Європа. Найбільшої бальнеологічної областю України за наявності природних родовищ мінеральних вод є Львівська область, розташована у Західній Україні.

За розмірами Львівська область, маючи площу в 21,8 тис. км² (що становить 3,6% території України), займає сімнадцяте місце серед областей української держави. Це найбільша і економічно найрозвинутіша область Карпатського регіону [4]. Львівщина розташована у смузі головного, так званого Великого Європейського вододілу, на південній межі стародавнього льодовика, що і визначило особливості місцевих природних умов. Витягнутість області з півночі на південь (250 км) зумовила природну зональність ландшафтів: поліських – з хвойними лісами і болотами, подільських і передгірських – з широколистяними лісами і степовими ділянками, карпатських – з гірськими лісами [5].

Геоструктурно Львівщина розташована у межах двох суміжних провінцій: Альпійської складчастої та Східноєвропейської платформної. Північна і Центральна частини належать до платформної провінції, а південна – до Карпатської області мінеральних вод, де за структурним принципом можна виділити два райони: Передкарпатський і Карпатський в межах Складчатих Карпат [3].

Геологічна будова забезпечила гідрогеологічні умови та особливості формування і поширення у цьому регіоні мінеральних вод, які з давніх часів використовуються з лікувальною метою. Таким чином, на основі соціально-географічного аналізу можна прийти до висновку, що є всі умови для визнання Львівської області одним з найкращих місць рекреації та туризму, де розміщені відомі курорти на основі використання природних ресурсів (джерел різноманітних мінеральних вод, озокериту, лікувальних грязей). Це обумовлює актуальність і доцільність досліджень сфери розвитку курортно-туристичного потенціалу Львівської області на основі всебічного використання родовищ лікувальних мінеральних вод.

Слід зазначити, що Україна має величезні запаси мінеральних вод, і майже усіма типами лікувальних вод багата Львівщина, що посідає перше місце серед усіх областей України за показником розвіданих запасів і прогнозних ресурсів мінеральних вод, сумарні запаси яких в області складають 41,6% державних [3]. Цінні всесвітньо відомі гідрокарбонатно-сульфатні кальцієво-магнієві, натрієво-кальцієві води Трускавця і Східниці. У Любені Великому і Немирові зосереджені відомі сульфідні води. Широко